

Werkstuk over het Groningse lied “k Mag die geern”

*Door Kenneth Rohde Christiansen
studentnummer 1514547,
Rijksuniversiteit Groningen*

Westerhavenstraat 12a
NL-9718 AL Groningen
Nederland

Voor het AVV-vak: *Gronings: Kennismaking met een dialect*
Datum: 9 april 2005

Samenvatting:

In dit werkstuk kijken we naar een lied van de Groningse zanger Eltje Doddema. Wij duiden aan waarom het duidelijk een Gronings lied is en we kijken ook naar de speciale taal die in het lied wordt gebruikt.

Introductie

Voor het werkstuk heb ik een lied van Eltje Doddema gevonden. Het is niet het meest interessante lied maar we kunnen er toch wel iets over zeggen. Eerst laden wij door het lied zien dat Eltje een Noordnetersaksisch dialect spreekt dat veel kenmerken van het Veenkoloniaals heeft. Daarna kijken we een beetje naar de taal en concluderen of het Nieuw- of Oud-Gronings is.

Eltje werd in 1952 geboren in Veendam maar woont nu in Harkstede waar hij is locatieleider op een basisschool. Eltje heeft heel lang muziek gemaakt, maar eind jaren tachtig begon hij ook in het Gronings te zingen nadat hij was benaderd door *Radio Noord* [3]. Eltje spreekt thuis zelden Gronings. [2]

Tekst liedje

Hier hebben we het lied waar het over gaat. Het lied is online te vinden op het volgende adres:
<http://home.hetnet.nl/~doddemaeltje/Laidjes.htm>

De tekst en muziek is zelf door Eltje Doddema gemaakt.

k Mag die geern

01. Stilte om ons tou is t antwoord op de vroagen
02. dij wie ons nait stellen al joaren.
03. Aal dij gevuilens dij we nait meer overdroagen

04. binnen sleten in de tied mit de woorden.

05. Stemmen op t.v. willen digitoal verkloaren

06. dastoe onder t stilzwiegen hail slim lidst.

07. k Zet mie der tou mien gevuilens te verwoorden,

08. omreden dastoe der aibels slim mit zitst.

Refraain:

09. k Mag die geern, k mag die aibels geern.

10. Bie winter-, haarst- of zummerdag, t is elk moal weer apaart.

11. k Mag die geern, k mag die aibels geern.

12. t Huil joar laank is t veurjoar in mien haart.

13. Kom dicht mie, zodak dien oadem vuil.

14. k Fluuster din hail zacht wat in dien oor.

15. Uutgesproken gevuilens valen die nait voak ten dail,

16. mor dit is van begun tot t inde woar.

(Refraain)

17. Donk're wolken draaigen, asmis kommen ze dichtbie over vlaigen

18. zo leeg, zo duuster en zo zwoar.

19. Mor as de locht weer helder is en ik besef hou of k die mis,

20. din wil k mit die weer op t zulfde spoor.

(Refraain)

In de bijlagen kan je een vertaling en een fonetische weergave van het lied vinden.

Aanduiding dat het een Noordnedersaksische lied is

De dialect waarin het lied is geschreven is een Noordnedersaksische dialect. Dit kunnen we op verschillende manieren zien:

- Vaak /ei/, /ɛi/, /ai/ of /ɔi/ waar het Nederlands <ee> heeft.
- Twee tweeklinkers <ui> en <ou> waar het Nederlands vaak <oe> heeft
- De lange ij is niet tot een tweeklank in auslaut geworden (slechts na r, n en ch)
- De gebruik van doe

Er zijn sommige andere typische Noordnedersaksische fenomenen die we helaas niet in dit lied kunnen aanduiden net als er geen verschil is tussen de lange <aa> (oa) en de oorspronkelijke korte <a> (ook <oa>): Wij hebben dus in dit dialect woorden als dag -> vandoag, woater/wotter, moaken, toal, droagen, proaten. In de niet-Noordnedersaksische maar toch Nedersaksische dialecten

van Nederland wordt de oorspronkelijke korte <a> als /a/ of als /æ/ uitgesproken en dus niet als /ǣ/ zoals in het Noordniedersaksisch.

- **/ei/ versus /ee/**

Het Noordniedersaksisch heeft vaak een /ei/, /ɛi/, /oi/ of /ɔi/ waar het Nederlands <ee> heeft. De andere saksische dialecten in Nederland hebben hier vaak /i/. Bijvoorbeeld: stien, ien, bien, diel, brief, lief. Er is toch een tendens dat het /e:/ is voor r en t. Bijvoorbeeld Stellingwerfs peerd, weet. De nederlandse <ee> is ook vaak /i/ voor r in het Noordniedersaksisch van Noordduitsland. Bijvoorbeeld: (peird ~) pierd (<(Peerd ~) Pierd>).

We zien dit bijvoorbeeld in de volgende woorden: **nait** (alinia 2), **hail** (6), **vlaigen** (17). Dus dit is een aanduiding dat we met een Noordniedersaksisch dialect te maken hebben.

- **/ou/ versus /u/**

Waar Nederlands een <oe> heeft heeft het Noordniedersaksisch twee fonemen. Een /ou/ of /au/ (of /u/ net als het Nederlands in Sleeswijk) en een /œy/, /œy/, /øy/ of /ø/ wanneer het Oud-Germaans een umlaut had. Dit verschil is ook te vinden in de scandinavische talen:

Nederlands	Noordniedersaksisch (Gronings)	Deens
Z <u>o</u> eken	Z <u>u</u> iken	Søge
B <u>o</u> ek	B <u>ou</u> k	Bog
Ge <u>voe</u> lens	Gev <u>u</u> ilens	Følelser
G <u>ro</u> en	Gru <u>in</u>	Grøn
G <u>oe</u> d	G <u>ou</u> d	God(t)
Sch <u>oe</u> l	Sch <u>ou</u> l	Skole

We zien dit bijvoorbeeld in de volgende woorden: **gevuilens** (3), **hou** (19), **tou** (1, 7). Dus dit is een aanduiding dat we met een Noordniedersaksische dialect te maken heb.

- **/-i/ versus /ei/**

De lange <ij> is niet tot een tweeklank in auslaut geworden als we vaak zie in de niet Noordniedersaksische dialecten van Nederland. Dat kunnen we bijvoorbeeld in het Drenths zien: mien → mij, bakkerij, bij. In het Noordniedersaksisch gebeurt dit ook vaak na r en n: Snij, bakkerij. Dit gebeurt eigenlijk in heel Noordduitsland en Groningen behalve Sleeswijk waar het nog steeds /i/ is. In blijkt ook dat de /i/ van sommige van de Groningse dialecten is tot een tweeklank geworden na ch: geschaidinis, messchain. Maar het kan zijn dat dit niet te maken heeft met voorgaande ch, geschiedenis en misschien komen namelijk allebei van hetzelfde woord, als in deu. (ge)schehen, dan. ske, dus het is waarschijnlijk een oorspronkelijke <ee> die heel natuurlijk tot <ai> in geworden in het Gronings.: **wie** (2), **dichtbie** (17)

- **doe versus (j)ie**

Alle saksische dialecten in Nederland, buiten het Noord-Nedersaksisch gebruiken vandaag de dag “je” (ie, vroeger jie) ipv. doe.: **dastoe ~ dat doe** (6). Omdat Gronings wel “doe” heeft zien we dat we met Noord-Nedersaksisch te maken hebben.

Aanduiding dat het een Gronings lied is

We weten dus nu dat we echt te maken heb met een Noordnedersaksisch dialect. Slechts de dialecten van Groningen (behalve het Westerwolds) en de dialecten van Noord-Drenthe zijn over het algemeen als Noordnedersaksisch gekategoriseerd. We hebben hier dus met het Gronings te doen.

Er zijn ook sommige woorden in de tekst die in bijzonder Gronings zijn:

Geern	- vaak <u>graag</u> , <u>groag</u> og <u>graeg</u> in de andere saksische dialecten in Nederland
Aibels	- betekend <u>zeer</u> volgens het Zakwoordenboek [1] en is een zeer Gronings woord.
Slim	- betekend <u>erg</u> volgens het Zakwoordenboek [1]
Asmis	- betekend <u>soms</u> volgens het Zakwoordenboek [1]

Siemon Reker bemerkt dat **geern**, **aibels** en **asmis** echt Eltje woorden zijn.

Sommige van de zinnen zijn ook erg saksisch (kijk even naar de vertaling die je in de bijlagen vindt)

k mag die geern

Hoewel je in het Nederlands ook zegt: ik mag je graag (eng. I like you), maar ik neem aan dat k mag die geern wel ik houd van jou betekent.

In het Noordnedersaksisch van Noordduitsland zegt men ook dat ik dy geyrn mag <dat ik di geern mag>.

stilte om ons tou

Om ons HEEN in het Nederlands

bie winter-, haarst- of zummerDAG

We gebruiken hier niet dag in het Nederlands.

Friese invloed

Groningen, Stellingwerven en Oostfriesland hebben veel invloed van het Fries gehad – of ze zijn dialecten gebaseerd op Friese substraat omdat er hier vroeger Friezen woonden. Dit blijkt ook van het lied. Bijvoorbeeld is de g altijd als een /x/ uitgesproken. Dat is niet zo vreemd omdat de Friezen geen verschil tussen ch en x (en andere medeklinkere als bijvoorbeeld v en f) kennen. Zo is het ook in AN (vroegen ABN) omdat Holland ook op vroeger Friese grond ligt.

We zien ook meer Friese invloed in de tekst. Namelijk dat 1, 2 en 3 persoon meervoud op –en eindigen wat niet echt Saksisch is. En de meeste Saksische dialecten van Nederland en Duitsland eindigen ze op –t: **Dij gevuilens ... binnen** (3-4), **Ze kommen** (17)

Nieuw- of Oud-Gronings

De tekst van het lied is niet echt jong Gronings maar ook niet echt oud. Oude verbuigingsvormen worden gebruikt net als **lidst** (6) en dus niet Nieuw-Gronings *liedst* (*jij lijdt*). Er is hier helaas slechts een voorbeeld van. **Mit** (8) wordt ook gebruikt, waar jongere Groningers vaak met, net als in het Nederlands, zeggen.

Het lied laat het ook niet zien of Eltje de nieuwe vormen van doen, gaan, staan gebruikt, maar andere van zijn liedjes duiden aan dat hij de oude vormen gebruikt.

Eltje gebruikt de nieuwere vormen van komen: **kom** dicht bie (13), **kommen** (17) en niet *koom* en *komen* die bijna niet meer in Groningen wordt gebruikt, maar toch standaard is in Oost-Friesland, waar ze een sterk verwant dialect spreken.

Of het Nieuw-Gronings is of gewoon komt door dat Eltje thuis Nederlands spreek weet ik niet, maar de volgende zinnen zijn volgens ons zeer Nederlands:

gevuilens overdroagen	- ndl. gevoelens overdragen	
gevuilens verwoorden	- ndl. gevoelens verwoorden	
uutgesproken gevuilens	- ndl. uitgesproken gevoelens	
stilzwiegen	- ndl. stilzwijgen	- NDS stil(le) wezen
dastoe der mit zitst	- ndl. dat je ermee zit	

Een Veenkoloniaalse dialect.

Om te aantonen dat het een Veenkoloniaalse dialect is heb ik RND nummer 16 gebruikt [7]. Helaas staat veel van die woorden die ik wilde onderzoeker helaas niet in de vragelijst. Bijvoorbeeld kon ik niet onderzoeken of **lank** een Veenkoloniaalse is of gewoon ouder Gronings. De meer speciale woorden als **aibels**, **asmis** zijn ook niet opgenomen.

Een van de kenmerken van het Veenkoloniaals is de uitspraak van <ij> (in Gronings spelling). Dus de lange na /r/ en /n/ diftongeerde /i/ in auslaut. Die is namelijk ongeweer als 'eei' uitgesproken. Helaas is de verschil tussen <eei> en <ei> niet in de fonetische schrijf noteerd. Beide staat geschreven als /ei/ (vraag 123 in RNA 16) en wij zien dus ook [dɛ.i] onder Veendam C159.

Het is algemeen bekend dat <oe> tot <uu> of <ui> in het Nederlands is geworden door invloed van het Frans. Dit is ook in het Gronings gebeurd. Kijk ik naar de kaart van <huis> op pagina 46 van [6] zie ik dat <huus> slechts in het Westerkwatier en de Veenkolonies is gebruikt. Sinds huis en uit beide zijn woorden die niet tot het privé-sfeer behoren neem ik aan dat de kaart er op dezelfde manier uitziet als die voor huis. **Uutgesproken** (16) is hier een voorbeeld van. Wij weten dat de tekst niet Westerkwatiers is. Dit zien we bijvoorbeeld omdat **nait** in de tekst wordt gebruik en niet niet als in het Westerkwatier. Dus moeten we concluderen dat we met een Veenkoloniaalse tekst te maken hebben.

Fonetische eigenschappen en spelling

De spelling van de tekst volgt de algemene Groningse voorschriften. Volgens de website van Eltje Doddema [2] geeft hij ook spellingscursussen en er is ook een cursus op zijn internetsite te vinden!

Eltje schrijft ai maar spreekt het als /ɔi/ uit: **vlaigen** [vɔign̩]. De /ɔi/ kan aanbeschouwd zijn als nieuwer Groningse uitspraak. Eltje schrijft correct <-en> als wordt voorgeschreven in [4] tenzij /m/, /n/ of /ŋ/ wordt uitgesproken: **utgesproken** [ʔy.tʰəsprɑk̚ŋ], **verwoorden** [vərʊɑ:rd̩ŋ].

We zien ook dat klinkers in het Saksisch vaak verlengd (*tense* ipv. *lax*) worden voor /l/ en /n/ en /r/: **valen** [va.lɔŋ], **ons** [ʔo.ɔns] en [ʔɔns]. Wij bemerken ook dat <oa> en <oo> in verband met /r/ op dezelfde manier worden uitgesproken: **antwoord** [antwo.r̩t], **veurjoar** [vø.jo:r̩]. Wat ik toch opmerkend vind is dat hij **antwoord** met /o/ uitspreekt maar **verwoorden** met /ɑ:/ [antwo.r̩t] vs. [vərʊɑ:rd̩ŋ].

De tekst laat ons ook zien waarom k en t zonder <'> worden geschreven. In het Saksisch is het namelijk zo dat de niet betoonde versies van het, ik en een vaak een deel van de naastliggende woord wordt. Dit is beschreven in [5]: **zo dat ik** [zɑ.dɑk], **is t** [ɪst].

Als Deen heb ik helaas soms moeilijkheden om de Nederlandse d van een t te onderscheiden. Het verschil in het Deens is een kwestie van aspiratie, en niet stemhebben vs stemloos als in het Nederlands. Het was ook eerder in het Gronings net als in het Deens, maar bijna niet meer (in de les gehoord). Dit betekent dat ik soms het verschil niet zo goed hoor. Dus zijn er fouten in de volgende weten jullie nu waarom.

In het lied hoor je ook voorbeelden van assimilatie (sterke co-articulatie). Bijvoorbeeld wordt de medeklinker voor stemhebbende klinkers als d en z zelf stemhebbend: op 't zulfde spoor [ɔp ɔd zʏlfdə spo:r], mit de [mɪd də].

Het blijkt ook dat een /t/ of /d/ wegvalt voor /st/: lidst [lɪ(d)st], zitst [zɪ(t)st], dat zeker iets met de spiegelregel te doen heb, als beschreven in [6].

Wij bemerken dat het Nederlandse woord heel als <hail> en <huil> in de tekst verschijnt. Ik heb helaas hier geen info over kunnen vinden. <huil> kon een erg betoonde versie van <hail> zijn, maar kijken we nog een keer zien we in de Nederlandse vertaling (zie bijlage) dat <huil> eigenlijk <hele> betekend, dus de klinkerverschil kan ook veroorzaakt zijn door de sjwa-apokope, net als wij vaak in het Engels zien: name: nama [nama] → name [næ.mə] → [nɛ:m]. We kunnen ook heel met ndl. veel vergelijken, dat ook in de meeste dialecten een geronde klinker heeft: veul. Heel sluit zich hier misschien bij aan, dus veel → veul, en heel → heul/huil enz. Alleen komt het bij heel minder vaak voor, omdat dit niet een historische ontwikkeling was. Bij veel ← vilo wel, hebben we o-umlaut, maar bij heel ← hail niet.

Wij bemerken ook dat laag is **leeg** (18). Eigenlijk hebben veel Saksische woorden <ee> waar Nederlands <aa> heeft: peerd (ndl. paard), leeg (ndl. laag), geef (ndl. gaaf), heur (ee is tot eu

geworden vanwege de centralizerende /r/; ndl. haar, eng. her). Het kan ook komen omdat de oude vorm “iro” was, het is dus een o-umlaut. Zelfde als in ‘veul’ en ‘heul’

Wij zien ook dat **der** (7) wordt gebruikt als een onbetoonde versie van *doar* en niet er als in het Nederlands. Dit is ook kenmerkend van de Saksische dialecten.

Syntaktische eigenschappen

De tekst bevat niet zo veel voorbeelden op de speciale syntaktische eigenschappen van het Gronings. Bijvoorbeeld zijn er geen voorbeelden van de rode of groene woordvolgorde.

Vervoegde bindtermen

Een interessant woord is **dastoe** (6, 8). Dastoe betekent eigenlijk *dat doe*, dus door assimilatie zou je iets als *dattoe of *daddoe verwachten, maar wat we hier zien is eigenlijk een samentrekking van dast doe. Dus, dat is verbogen volgens tweede persoon enkelvoud! Dit gebeurt vaak in het Gronings. Bindtermen als *as*, *dat*, *hou*, *of* en *wat* worden dus vaak verbuigt net als verben bij tweede persoon enkelvoud (en in het Oost-Gronings ook in meervoud) dus: *ast*, *dast*, *wast*, *azzen*, *datten*, *hounen*, *ovven*, *watten*. Dastoe is hier een voorbeeld van.

Afronding

We hebben nu het lied taalkundig geanalyseerd en kunnen concluderen dat we inderdaad met een Gronings lied te maken hebben. Het lied is Veenkoloniaals en tenzij geen supernieuw Gronings wordt gebruikt klinkt dat lied een beetje Nederlands wat te maken zou kunnen hebben met het feit dat de auteur thuis geen Gronings spreekt.

Verwijzingen

- [1] Siemon Reker, *Zakwoordenboek Gronings-Nederlands Nederlands-Gronings*, **Staalboek Veendam**, ISBN: 90-72938-16-X
- [2] Eltje Doddema, *Eltje Doddema webstee*, <http://www.eltjedoddema.nl>
- [3] Radio Noord, *Radio TV Noord, waar je Groningen ziet en hoort!*, <http://www.rtvnoord.nl>
- [4] Siemon Reker, *Groninger Spelling – Handleiding voor het lezen en schrijven van Groninger Teksten*, **Stichting 't Grunneger Bouk 1984**, ISBN: 90-70323-07-9
- [5] Siemon Reker, *Taal in stad en land: Gronings*, **Sdu Uitgevers**, ISBN: 90-12-09012-1
- [6] Siemon Reker, *Kennismaking met het Groning*, **In Bookvorm Uitgevers bv.** ISBN: 90-77548-05-X
- [7] Dr. A. Sassen, *RND 16 - Reeks Nederlandse Dialektatlassen: Dialektatlas van Groningen en Noord-Drenthe*. De Sikkel N.V. 1967

Bijlage 1

Fonetisch:

stiltə ʔum ʔuns tau ʔist antwo.rʔ ʔɔp də frå:gn
dɛ.i ui ʔo.ns nait stɛldn̩ al jå:rdn̩
ʔal dɛ.i xəvæyləns dɛ.i uə nait mɛ:r ʔo.vərdrå:gn
bɪn̩ sletn̩ ʔɪn də tit mɪd də uå:rdn̩

stɛm̩ ʔɔp tv uɪldn̩ dɪxtɪtå:l vərklå.dn̩
dastu. ʊndərt stɪlzuɪgn̩ hail slɪm lɪ(d)st
kzɛt mi dər tau min xəvæyləns tɛ vərʊå:rdn̩
ʔʊmredn̩ dastu dər ɔɪbɛls slɪm mɪt sɪ(t)st.

Refrain:

kmag di xɛ:rn, kmag di ʔɔɪbɛls xɛ:rn
bi ʊɪntər ha.rst ʔɔf zɪmərdaχ, tɪs ʔɛlk mɔ:l ue:r ʔa'pa:rt.
kmag di xɛ:rn, kmag di ʔɔɪbɛls xɛ:rn
thæyl jo:r ləŋk ɪst vø.rjo:r ʔɪn min ha.rʔ

kɔm dɪxt mi, zo.dak din ʔå.dəm væyl
kfly.stər dɪn hail zaxt uat ʔɪn dɪn ʔo:r
ʔy.txəspråk̩ xəvæyləns va.ldn̩ di nait vā.k tən dail,
mɔr dɪt ʔɪs van bɛxyn tɔt t ʔi.ndə uå.r.

donkrə uolk̩ drɔɪgn̩, ʔasmɪs kom̩ zə dɪxtbi over vlɔɪgn̩
zå. lɛɪχ, zå. dy.stər ʔɛn zå zuå.r
mɔr ʔas də loxt ue:r hɛldər ɪs ʔɛn ʔɪk bɛsɛf hau ɔfk di mɪs
dɪn uɪlk mɪt di ue:r ɔp əd zɪlfdə spo:r

Bijlage 2

Vertaling:

Ik mag je graag

Stilte om ons heen is het antwoord op de vragen
die we ons al jaren niet stellen.
Alle die gevoelens die we niet meer overdragen
zijn gesleten in de tijd met de woorden.

Stemmen op t.v. willen digitaal verklaren
dat je heel erg lijdt onder het stilzwijgen.
ik zet mij ertoe mijn gevoelens te verwoorden
omdat jij er heel erg mee zit

Refrain:

Ik mag je graag, heel erg graag.
in de winter, herfst of zomer, het is elke keer weer apart
Ik mag je graag, heel erg graag.
het hele jaar is het lente in mijn hart

Kom dicht bij me, zodat ik je adem voel.
Ik fluister dan heel zacht iets in je oor.
Uitgesproken gevoelens vallen je niet vaak ten deel
maar dit is van begin tot het einde waar

(Refrain)

Donkere wolken dreigen, straks komen ze dichtbij over vliegen
zo laag, zo donker en zo zwaar
maar als de lucht weer helder is en ik besef hoe ik je mis
dan wil ik weer met jou op het zelfde spoor

(Refrain)